

29. Αγροσυκιά			NN	ΠΕΧ	ΥΕΧ	ΕΣ	ΙΧ
30. Λεπτοκαρυά			NN	ΠΕΧ	ΥΕΧ	ΕΣ	
31. Δυτικό Α					ΥΕΧ	ΕΣ	ΙΣ
32. Δυτικό Β	NE						
33. Λειβαδίτσα					ΥΕΧ	ΕΣ	
34. Ραχώνα				ΠΕΧ	ΥΕΧ	ΕΣ	ΙΧ
35. Παραλίμνη	NE						
36. Άλωρο	ΠΡ						ΙΧ
37. Λουτράκι	NE						ΙΧ

Συντομογραφίες: ΠΡ: προϊστορική εποχή, ΝΕ: νεολιθική, ΑΝ: αρχαιότερη νεολιθική, ΜΝ: μέση νεολιθική, ΝΝ: νεότερη νεολιθική, ΕΧ: εποχή του χαλκού, ΠΕΧ: πρώτη εποχή του χαλκού, ΥΕΧ: ύστερη εποχή του χαλκού, ΕΣ: εποχή του σιδήρου, ΙΧ: ιστορικοί χρόνοι

#Ταφές, * Σπήλαια

ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΟΚΚΙΝΙΔΟΥ

ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΔΡΟΣΙΑΣ-ΕΔΕΣΣΑΣ

Ανασκαφή νεολιθικού οικισμού

Οι γνώσεις μας σχετικά με την ανθρώπινη παρουσία και δραστηριότητα κατά τους προϊστορικούς χρόνους στην ανατολική πλευρά της λεκάνης της Βεγορίτιδας, μέχρι πρόσφατα, ήταν περιορισμένες στην ύπαρξη ενός τύμβου της Μέσης Εποχής του Χαλκού και νεκροταφείου της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου, 2 χλμ., περίπου ανατολικά της Αρνισσας¹.

Το καλοκαίρι του 1992 οι εσκαφικές εργασίες στο χώρο της βιομηχανικής περιοχής της Δροσιάς αποκάλυψαν ίχνη νεολιθικής εγκατάστασης στην τοποθεσία Σαρατσίνα, δίπλα στο εκκλησάκι της Ζωοδόχου Πηγής. Δυστυχώς, όταν διαπιστώθηκε η ύπαρξη προϊστορικού οικισμού, μεγάλο μέρος του είχε ήδη καταστραφεί. Μετά απ' αυτό η ΙΖ' εφορεία προϊστορικών και κλασικών αρχαιοτήτων προγραμματίσει τη διεξαγωγή μικρής ανασκαφικής έρευνας με σκοπό τον προσδιορισμό των ορίων του οικισμού και την περισυλλογή στοιχείων, πολύτιμων για την εξακρίβωση της ταυτότητάς του².

Ο νεολιθικός οικισμός της Δροσιάς εκτείνεται πάνω σε πλάτωμα που σχηματίζεται στην κορυφή χαμηλού εξάρματος, ύψους περίπου δέκα μέτρων, στη δυτική πλευρά του περάσματος που συνδέει τη λεκάνη της Βεγορίτιδας με την περιοχή του Άγρα.

Το ύψωμα μέχρι πρόσφατα από δυτικά, βόρεια και ανατολικά περιβάλλονταν από βάλτο. Η ύπαρξη δύο πηγών σε μικρή απόσταση από τον οικισμό και τα βαλτώδη εδάφη που περιβάλλουν το ύψωμα σε σχέση με τις ομαλές πλαγιές των λόφων στα νότια, παρείχαν τις βασικές προϋποθέσεις για τη διαβίωση μιας μικρής αγροτικής κοινωνίας που η οικονομία της ενισχύεται και από το κυνήγι.

1. Ν. Γ. Παπαδάκης, "Εκ της Ανω Μακεδονίας". Αθηνά 25 (1913) 435, Μ. Hasluck "The archaeological History of Lake Ostrovo in West Macedonia". Geographical Journal 88 no.5 (Nov. 1936) 455-456. Ecole française, "Cronique des fouilles et decouvertes archéologiques en Grèce en 1953" B.C.H., 78 (1953) 140, J. M. Cook and J. Boardman, "Archaeology in Greece", J.H.S. 74 (1954) 159, Φ. Πέτσας, "Χρονικά Αρχαιολογικά". Μακεδονικά 7 (1967) 308, Ν. G. L. Hammond, A History of Macedonia I, Oxford 1972, σ. 266-267, Ν. G. L. Hammond, Migrations and invasions in Greece and adjacent areas, 1976 σ. 115, 116, map 21.

2. Ευχαριστώ την προϊσταμένη της ΙΖ' ΕΠΚΑ κ. Μ. Ακαμάτη και την κ. Α. Χρυσουτόμου που μου επέτρεψαν να αναλάβω την ευθύνη της ανασκαφής και για την πολύτιμη βοήθειά τους στην επίλυση των προβλημάτων που αντιμετώπισαμε. Στην ανασκαφή έλαβε μέρος και η αρχαιολόγος Dušanka Urem - Κώτσου.

Η ανασκαφή έγινε με χρηματοδότηση της ΕΓΒΑ. Πολύτιμη ήταν η βοήθεια που προσέφεραν οι υπεύθυνοι της ΕΓΒΑ κ. Ασημίδης και κ. Νικολαΐδης, τους οποίους και ευχαριστώ.

Ο μεγάλος αριθμός λίθινων εργαλείων, μυλόπετρων, πεσσών σφενδόνης και μια λίθινη αιχμή βέλους που βρέθηκαν κατά την ανασκαφή, τεκμηριώνουν τις υποθέσεις μας.

Ο νεολιθικός οικισμός της Δροσιάς ανήκει στην κατηγορία των επίπεδων οικισμών με μικρού πάχους επιχώσεις. Στην επιφάνεια του χώρου δεν υπάρχουν ευρήματα, γεγονός που καθιστά αδύνατο τον προσδιορισμό της έκτασής του χωρίς τη διεξαγωγή δοκιμαστικών τομών. Ως προς τη μορφολογία του διαφοροποιείται από τους γνωστούς νεολιθικούς οικισμούς της περιοχής της Κοζάνης, όπως και από 'κείνους της περιοχής του Μοναστηρίου, οι οποίοι με την επαναλαμβανόμενη συσσώρευση στο ίδιο σημείο των ερειπίων τους και κάθε είδους καταλοίπων σχηματίζουν τούμπες.

Κατά τη διάνοιξη δύο δρόμων πάνω στο ύψωμα αφαιρέθηκαν επιχώσεις ως το βάθος, στο οποίο εμφανίζεται το φυσικό έδαφος, που αποτελείται από αλλουβιακές αποθέσεις. Οι παρειές που δημιουργήθηκαν από την εκσκαφή των δρόμων μας παρέχουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουμε την κάθετη στρωματογραφία σχεδόν σε όλο το μήκος και πλάτος του οικισμού.

Το φυσικό έδαφος πάνω στην κορυφή του υψώματος σχηματίζει επίμηκες κοιλάμα με κατεύθυνση από τις πλαγιές των γειτονικών λόφων ΝΔ του οικισμού προς ΒΑ. Στη ΝΑ και ΒΔ πλευρά του οικισμού εμφανίζεται σε βάθος περίπου 20 εκ., ενώ στο κέντρο του σε βάθος 2 μ. περίπου.

Σκοπός του πρώτου στάδιου της έρευνας ήταν η εξακρίβωση των ορίων του οικισμού και της έκτασης που καταλαμβάνει. Με την διεξαγωγή πολλών μικρών τομών στην περιφέρεια του οικισμού ορίσαμε έκταση 14 στρεμ., στην οποία εκτείνεται το διατηρημένο τμήμα του.

Στις παρειές που δημιουργήθηκαν κατά τη διάνοιξη των δρόμων 2 και 3, αρχικά διακρίναμε δύο γεωλογικά στρώματα αρχαιολογικού ενδιαφέροντος. Το πρώτο στρώμα, καστανόμαυρου χρώματος με μεγάλη περιεκτικότητα αργίλου, έχει πάχος περίπου 40 εκατοστά. Το δεύτερο στρώμα δεν εμφανίζεται σε όλο το πλάτος του οικισμού παρά μόνο στα βαθύτερα σημεία του κοιλάματος, στο οποίο εντοπίζεται ο οικισμός. Έχει προσμείξεις άμμου και το χρώμα του είναι καστανόφαιο, το δε πάχος του περίπου 80 εκ. Το πρώτο στρώμα διαφοροποιείται από το δεύτερο και ως προς τη σκληρότητά του. Η μεγάλη περιεκτικότητα αργίλου το καθιστά σκληρότερο και με μεγαλύτερη συνοχή. Σε ορισμένα σημεία μεταξύ του δεύτερου στρώματος και του φυσικού εδάφους παρεμβάλλεται ένα λεπτό στρώμα άμμου κιτρινωπού χρώματος, πάχους 2-5 εκ. χωρίς να περιέχει ευρήματα. Το φυσικό έδαφος που αποτελείται από αλλουβιακές αποθέσεις, εμφανίζεται σε βάθος από 20 εκ. έως 2 μ. περίπου.

Το κύριο μέρος της ανασκαφικής έρευνας εντοπίζεται σε μια δοκιμαστική

τομή διαστάσεων 12X4 μ., που περιλαμβάνει συνολικά δώδεκα τετράγωνα 2X2 μ.

Η τομή χαράχθηκε έτσι ώστε, ένα μέρος της (τετράγωνα ΑΒ και μέρος των τετραγώνων Γ και Δ) να καταλαμβάνει μη διαταραγμένο από τα μηχανήματα τμήμα του οικισμού, ενώ το υπόλοιπο τμήμα της εκτείνεται βόρεια εντός του σκάμματος του δρόμου 2.

Γνωρίζοντας από την αρχή την κάθετη στρωματογραφία του χώρου, αποφασίσαμε η ανασκαφή να διεξαχθεί με την μέθοδο της αφαίρεσης επάλληλων στρωμάτων πάχους περίπου 5 εκ. και, όπου κρίνεται αναγκαίο, με ανασκαφικές ενότητες. Σημαντική είναι η αποκάλυψη στρώματος ψημένου πηλού στα τετράγωνα ΑΒΓ και Δ σε βάθος 45-50 εκ. Αρχικά είχαμε την εντύπωση ότι πρόκειται για τα υπολείμματα πεσμένου τοίχου οικίας. Κατά τη διάρκεια όμως της ανασκαφής του, αποκαλύφθηκε μία μυλόπετρα στηριγμένη πάνω σε κατασκευή από μικρούς λίθους, άμεσα πάνω στο στρώμα του πηλού.

Μετά από αυτή την ανακάλυψη είναι πλέον φανερό ότι το στρώμα αυτό αποτελούσε το δάπεδο κάποιας οικίας ή γενικά κάποιου τροφοπαρασκευαστικού χώρου. Δυστυχώς δεν είχαμε την δυνατότητα να επεκτείνουμε την τομή έτσι, ώστε να αποκαλύψουμε όλη την επιφάνεια που καταλαμβάνει το δάπεδο, το οποίο στα τετράγωνα που ανασκάφτηκαν, σώζεται αποσπασματικά. Η επάνω επιφάνεια του δαπέδου είναι διαβρωμένη και έχει έντονο κόκκινο χρώμα. Αντίθετα η κάτω επιφάνεια είναι μαύρου χρώματος και διατηρείται σε καλή κατάσταση. Αποτυπώματα επεξεργασμένων ξύλων στην κάτω επιφάνεια των πηλών μαρτυρούν ότι υπήρχε κάποια ξύλινη υποδομή. Λόγω της κακής διατήρησης του δαπέδου δεν είχαμε τη δυνατότητα να αποκομίσουμε πληροφορίες για την εσωτερική οργάνωση του χώρου της οικίας. Ελάχιστα είναι τα στοιχεία και για τον τρόπο, με τον οποίο ήταν κατασκευασμένοι οι τοίχοι. Πρέπει να σημειωθεί ότι ένα μέρος της οικίας, άγνωστο πόσο, έχει καταστραφεί κατά τη διάρκεια των εργασιών για την κατασκευή του δρόμου 2 της βιομηχανικής περιοχής. Στα τετράγωνα αυτά (ΑΒΓΔ) η ανασκαφή σταμάτησε στο βάθος που αποκαλύφθηκε το δάπεδο με σκοπό τη διεύρυνση της τομής σε κάποια άλλη ανασκαφική περίοδο.

Τμήμα όμοιου δαπέδου αποκαλύφθηκε 12 μ. περίπου βόρεια της δοκιμαστικής τομής, στο ίδιο βάθος με το πρώτο. Το μεγαλύτερο τμήμα του δαπέδου αυτού καταστράφηκε κατά τη διάνοιξη του δρόμου 3, πριν ακόμα γίνει γνωστή η ύπαρξη του οικισμού. Στην παρεία του σκάμματος που δημιούργησε ο εκσκαφέας διακρίνεται στρώμα ψημένου πηλού πάχους 10 εκ. περίπου. Σε τρία σημεία του στρώματος αυτού διακρίνονται ίχνη από πασσαλότρυπες για τη στήριξη ανωδομής οικίας. Η κατασκευή του είναι όμοια με εκείνη του δαπέδου των τετραγώνων ΑΒΓ και Δ.

Το χώρο μεταξύ των δύο δαπέδων καταλαμβάνει το υπόλοιπο τμήμα της

δοκιμαστικής τομής, όπου για την κατασκευή του δρόμου 2 αφαιρέθηκαν επιχώσεις πάχους 90 εκατοστών. Η επιφάνεια από την οποία άρχισε η ανασκαφή βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο από εκείνο των δαπέδων. Καθώς αποτελεί προέκταση των τετραγώνων ΑΒΓ και Δ προς βορρά, (όπου εκτείνονταν και το δάπεδο πριν καταστραφεί) η ανασκαφή του ήταν αναμενόμενο ότι θα μας παρείχε τη δυνατότητα συγκέντρωσης στοιχείων από το στρώμα που βρίσκεται σε μεγαλύτερο βάθος από εκείνο του δαπέδου. Στα τετράγωνα Ε και Ζ το φυσικό έδαφος εμφανίστηκε σε βάθος μόλις 10 εκ., ενώ αντίθετα στα υπόλοιπα τετράγωνα η επίχωση που είχε απομείνει μετά την καταστροφή ήταν πάχους 45 εκ. Σημαντικά ευρήματα προήλθαν από τα τετράγωνα Θ, Ι, Κ, Λ, όπου εντοπίστηκε αποθέτης διαμέτρου 3 μέτρων περίπου και βάθους 40 εκατοστών, εντός του οποίου βρέθηκε μεγάλος αριθμός οστράκων, λίθινων εργαλείων και λίγα οστά ζώων.

Το κύριο μέρος των ευρημάτων αποτελεί η κεραμική. Με μια πρώτη προσέγγισή της μπορούν να διατυπωθούν τα πρώτα γενικά συμπεράσματα. Η κεραμική που προέρχεται από τα τετράγωνα ΑΒΓ και Δ, δηλαδή από το στρώμα που βρίσκεται πάνω από το δάπεδο, είναι διατηρημένη σε κακή κατάσταση. Λίγα είναι τα όστρακα που μπορούν να μας παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες και αυτά είναι κυρίως όστρακα μονόχρωμων αγγείων με λεπτά τοιχώματα και κόκκινο στιλβωμένο επίχρισμα. Υπάρχουν και λίγα όστρακα στα οποία διακρίνονται ίχνη διακόσμησης τύπου Barbotine με αφιδωτή απόληξη.

Η μεγάλη και καλά διατηρημένη ποσότητα κεραμικής από τον αποθέτη μας παρέχει στοιχεία ικανοποιητικά για την τυπολογία, χρήση και χρονολόγησή της. Υπάρχει ικανός αριθμός οστράκων από μεγάλων διαστάσεων αγγεία, μάλλον αποθηκευτικού χαρακτήρα.

Τα αγγεία αυτά συνήθως φέρουν διακόσμηση τύπου Barbotine, δηλαδή βαθιές αυλακώσεις που έγιναν με τα δάχτυλα ή κάποιο εργαλείο σε σχετικά παχύ στρώμα πηλού που καλύπτει την επιφάνεια του ακόμα άψητου αγγείου. Διακρίνονται δύο υποκατηγορίες, μία με οριζόντιες βαθιές αυλακώσεις και εκείνη με κάθετες αυλακώσεις που καταλήγουν αφιδωτά στον ώμο του αγγείου. Η διακόσμηση τύπου Barbotine συναντάται πιο συχνά στα μεσαία αγγεία πιθανόν τροφοπαρασκευαστικής χρήσης (εικ. 1, 2).

Το χρώμα αυτών των αγγείων είναι συνήθως κοκκινωπό ή καστανοκόκκινο. Ένα όστρακο φέρει καστανοκόκκινο στιλβωμένο επίχρισμα στο πάνω μέρος του ώμου, ενώ το κάτω φέρει αφιδωτή Barbotine διακόσμηση.

Μια κατηγορία αγγείων που επίσης συναντάται συχνά είναι οι ανοιχτές φιάλες με μεσαίου πάχους τοιχώματα και καστανοκόκκινο στιλβωμένο επίχρισμα.

Με πολύ μικρό αριθμό οστράκων αντιπροσωπεύονται: τροπιδωτά αγγεία

καστανοκόκκινου ή φαιού χρώματος, αγγεία με λεπτά τοιχώματα και κόκκινο στιλβωμένο επίχρισμα, γραπτή κεραμική με κόκκινη διακόσμηση (ταινίες) πάνω στην κοκκινωπή στιλβωμένη επιφάνειά του, αγγεία με διακόσμηση που έχει αποδοθεί με στιλβωτήρα και τέλος ένα όστρακο αγγείου με impresso διακόσμηση.

Τα μικρά ευρήματα της ανασκαφής ήταν πολλά. Σημαντική θέση μεταξύ τους κατέχουν τρία πήλινα ειδώλια, των οποίων σώζεται μόνο το κάτω μέρος (εικ. 4).

Ο μεγάλος αριθμός λίθινων λειασμένων εργαλείων, κυρίως αξίνων από σερπεντινίτη, οι μυλόπετρες και οι τριπτήρες μαρτυρούν τον αγροτικό χαρακτήρα του οικισμού. Μεταξύ των λίθινων εργαλείων υπάρχουν και λίγες λεπίδες από κακής ποιότητας πυριτόλιθο και ξέστρα από πυριτόλιθο καλής ποιότητας. Γενικά παρατηρείται πως τα απολεπισμένα εργαλεία εμφανίζονται σε πολύ μικρότερο ποσοστό από τα λειασμένα.

Τρεις ατρακτόσχημοι πεσσοί, μια μικρή αιχμή βέλους από πυριτόλιθο και ένα πηνίο είναι ευρήματα που απαντώνται κατά τη διάρκεια όλης της νεολιθικής περιόδου.

Η χρονολόγηση του οικισμού της Δροσιάς βασίζεται μέχρι στιγμής στην τυπολογία της κεραμικής. Η σχετική του χρονολόγηση παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες λόγω του μικρού αριθμού κεραμικών κατηγοριών που αντιπροσωπεύονται και της έλλειψης παρόμοιου ανασκαμμένου οικισμού στη γειτονική περιοχή. Έχοντας περιορισμένα συγκριτικά στοιχεία αναζητήσαμε ομοιότητες στην ευρύτερη περιοχή.

Η πλέον χαρακτηριστική κεραμική κατηγορία, η οποία προσφέρεται για σύγκριση, είναι εκείνη που φέρει διακόσμηση τύπου Barbotine με οριζόντιες ή κάθετες αυλακώσεις που καταλήγουν αφιδωτά στον ώμο του αγγείου (εικ. 1-3).

Στο νεολιθικό οικισμό των Σερβίων αυτός ο τύπος διακόσμησης εμφανίζεται στα χονδρά και μεσαία αγγεία της ΜΝ με αυλακώσεις συνήθως οριζόντιες. Στις φάσεις της ΜΝ αναφέρεται η παρουσία αγγείων διακοσμημένων με κάθετες αυλακώσεις που απολήγουν αφιδωτά στον ώμο, σε αντίθεση με το στιλβωμένο πάνω μέρος του αγγείου³.

Η Barbotine διακόσμηση χαρακτηρίζει τη χονδροειδή και μεσαία κεραμική των "πολιτισμών" Starcevo, Anza και Porodin της κεντρικής και νότιας Γιουγκοσλαβίας.

Στο Starcevo εμφανίζεται από την πρώτη φάση, ενώ στην τρίτη φάση παρα-

3. W. A. Heurtley, *Prehistoric Macedonia*, Cambridge 1939, σ. 145, 150 και C. Ridley - K. A. Wardle, "Rescue Excavations at Servia 1971-73". A preliminary report, *B.S.A.* 74. (1979) 204. 216

τηρείται μεγάλη αύξησή της⁴.

Στην Αμπα από τις πρώτες φάσεις είναι γνωστός κάθε τύπος Barbotine διακόσμησης⁵. Στην τρίτη και τέταρτη φάση αυξάνεται πάρα πολύ η χρήση του τύπου με οριζόντιες ή κάθετες αυλακώσεις, ενώ στην τέταρτη φάση εμφανίζονται και μοτίβα καμπύλων γραμμών⁶.

Και στο Porodin παρατηρείται το ίδιο φαινόμενο. Η χρήση της Barbotine διακόσμησης διαπιστώνεται από την πρώτη φάση και συνεχώς αυξάνεται για να καταλήξει στην τέταρτη φάση ως αποκλειστική διακόσμηση των χονδροειδών και μεσαίων αγγείων⁷.

Συσχετίζοντας τα δεδομένα της κεραμικής του οικισμού της Δροσιάς με εκείνα των οικισμών που αναφέραμε, διαπιστώνουμε ότι θα πρέπει να ήταν σύγχρονος των φάσεων Αμπα IV και Porodin IV.

Καθώς ο νεολιθικός οικισμός της Δροσιάς είναι επίπεδος, η οριζόντια στρωματογραφία του παρουσιάζει μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Μελλοντική ανασκαφή μεγαλύτερης έκτασης σίγουρα θα προσφέρει χρήσιμα στοιχεία για την επίλυση των προβλημάτων χρονολόγησης του οικισμού αλλά και συσχετισμού του με γνωστούς οικισμούς της Δ. Μακεδονίας.

Ανασκαφή τύμβου

Ο τύμβος βρίσκεται 500 μ. ΒΑ του νεολιθικού οικισμού πάνω στο ίδιο ύψωμα και σε απόσταση 60 μέτρων περίπου νότια από τη σιδηροδρομική γραμμή. Πρόκειται για μικρό τύμβο κατασκευασμένο με τη συσσώρευση λίθων και χώματος. Η διάμετρος του είναι 5,50 μ. και το ύψος του 0,77 μ. Το 1/3 του τύμβου έχει καταστραφεί στο παρελθόν κατά τη διάρκεια χαλικοληψίας.

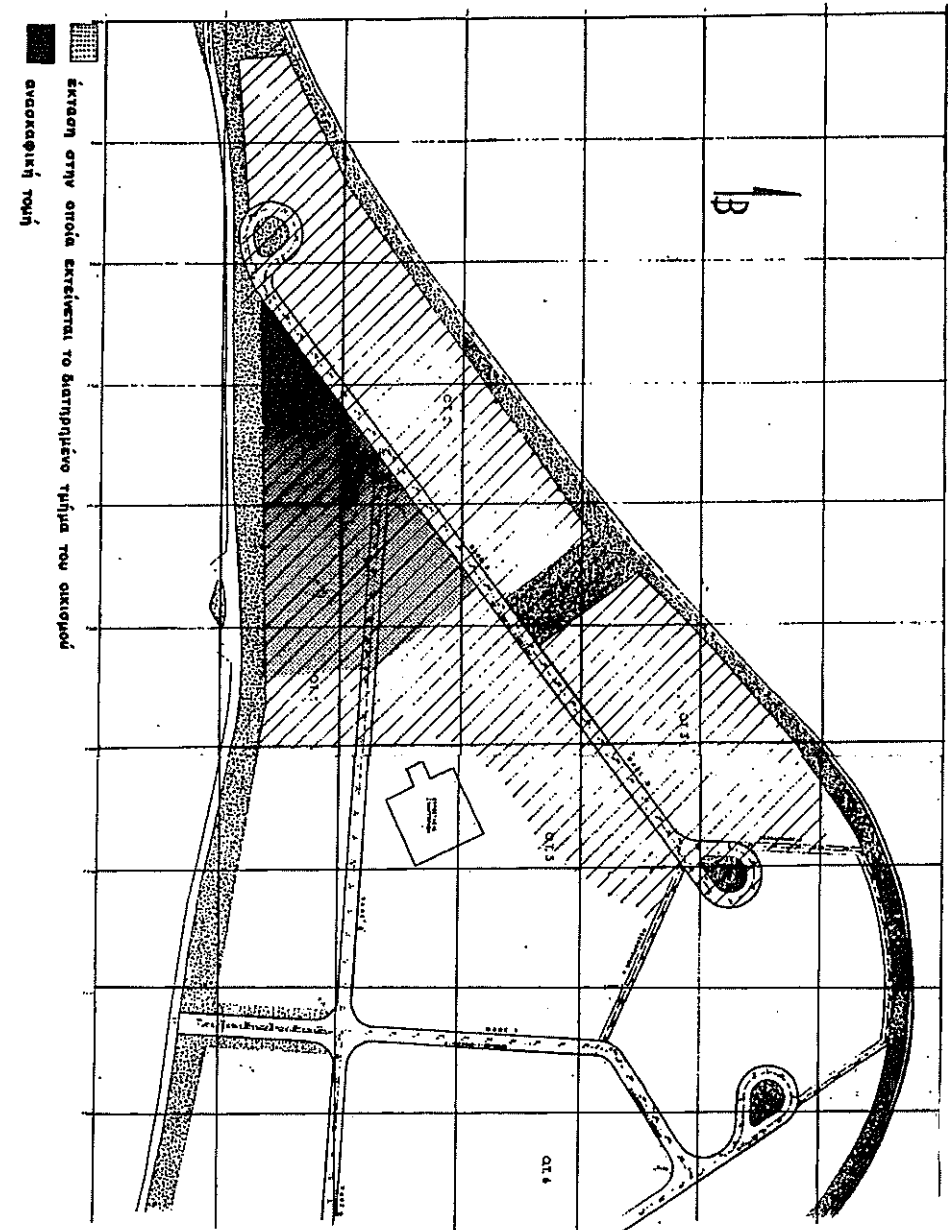
Φέρει περίβολο που σχηματίζει σχεδόν κανονικό κύκλο με διάμετρο 4,80 μ. Ο περίβολος ήταν κατασκευασμένος από μεγάλους αργούς λίθους, άτακτα τοποθετημένους. Στο χώρο που περικλείεται από τον περίβολο υπήρχαν λίγοι διάσπαρτοι λίθοι και επίχωση διαφορετικής σύστασης από αυτή του φυσικού. Αποκαλύφθηκαν συνολικά τρεις ταφές τοποθετημένες άμεσα πάνω στην αρχαία επιφάνεια του εδάφους. Σε δύο διαφορετικές θέσεις μέσα στο χώρο, που περιβάλλεται από τον περίβολο, βρέθηκαν λίγα όστρακα ενός χειροποίητου αγγείου. Από την ταφή Α σώθηκε μόνο μέρος των οστών του κρανίου και δόντια.

4. M. Garašanin, *Starčevačka Grupa (Praistorija Jugoslovenskih Zemalja II)*, Sarajevo 1970, σ. 126-127, 134, 135.

5. M. Garašanin, *Grupa Anzabegovo - Vršnik (P. J. Z. II)*, Sarajevo 1970, σ. 88-98 και P. Korošec - J. Korošec, *Barutinica, Prilep*, 1973, (με περίληψη στα Γαλλικά).

6. Από τον οικισμό της Δροσιάς προέρχεται ένα όστρακο αγγείου με Barbotine διακόσμηση με κάθετες αυλακώσεις σε συνδυασμό με μοτίβο σπείρας (εικ. 3).

7. M. Garašanin, *Veluško - Porodinska Grupa (P. J. Z. II)*, Sarajevo 1970, σ. 107-114 και M. Grbić, *Porodin, Bitolj* 1960, σ. 39-41.

Τοπογραφικό διάγραμμα ΒΙ.Π.Ε. Δροσιάς - Έδεσσας.

Οι ταφές Β και Γ ανήκουν σε έναν ενήλικο (πιθανόν μητέρα) και ένα μικρής ηλικίας άτομο.

Η "μητέρα" είχε ταφεί σε συνεσταλμένη στάση και με το πρόσωπο στραμμένο προς βορράν. Σώθηκαν μόνο μέρη των οστών των άκρων και τα οστά του κρανίου. Μπροστά στο πρόσωπο και σε απόσταση μόλις 5 εκ. από αυτό βρισκόταν το κρανίο του παιδιού. Κοντά στα γόνατα του νεκρού της ταφής Β βρέθηκαν ίχνη πυράς σε ένα χώρο 40Χ40 εκ. Ίχνη πυράς βρέθηκαν σε άλλα δύο σημεία εντός του χώρου που περικλείεται από τον περίβολο.

Λόγω έλλειψης ενδείξεων η χρονολόγηση του τύμβου, μέχρι στιγμής δεν είναι δυνατή. Παρόμοιος τύμβος υπάρχει πάνω σε χαμηλό έξαρμα 200 μ. βόρεια απ' αυτόν που ανασκάφτηκε. Ελπίζουμε ότι η μελλοντική ανασκαφή του θα προσφέρει στοιχεία πολύτιμα για τη χρονολόγηση και των δύο τύμβων.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΚΩΤΣΟΣ

ΤΟ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΚΟΠΕΙΟ ΤΗΣ ΕΔΕΣΣΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ: ΟΙ ΕΜΠΡΟΣΘΟΤΥΠΟΙ

Το νομισματοκοπείο της Έδεσσας εγκαινιάζεται επί εποχής Αυγούστου (27 π.χ. - 14 μ.χ.) και εκδίδει την τελευταία του κοπή επί Φιλίππου Α' του Άραβος (244-249 μ.Χ.). Είναι ένα από τα 321 επαρχιακά νομισματοκοπεία του ρωμαϊκού κράτους που εξέδωσε νομίσματα¹. Η πλειονότης αυτών των νομισματοκοπειών εξέδωσε χάλκινα νομίσματα, πλην σπάνιων περιπτώσεων, όπως η εξαιρετική έκδοση ημιδραχμών επί Αντωνίου του νομισματοκοπείου της Νικόπολης στην Ήπειρο², και οι αργυρές κοπές των νομισματοκοπειών της Αντιόχειας στη Συρία, της Καισάρειας στην Καππαδοκία και της Αλεξάνδρειας στην Αίγυπτο. Οι κοπές αυτές εξυπηρετούσαν τις καθημερινές ανάγκες της πόλης και γι' αυτό το λόγο η κυκλοφορία τους ήταν περιορισμένη. Η ύπαρξη αυτών των νομισματοκοπειών είναι ανεξάρτητη από το status της πόλης. Οι ελληνικές πόλεις φαίνεται ότι μπορούσαν να αποκτήσουν το δικαίωμα κοπής χάλκινων νομισμάτων με τη συγκατάθεση της Ρώμης³.

Το νομισματοκοπείο της Έδεσσας είναι ένα από τα 9 μακεδονικά νομισματοκοπεία⁴. Οι εμπροσθότυποι των νομισμάτων φέρουν το δαφνοστεφές ή ακτινοστεφές πορτραίτο ή προτομή του αυτοκράτορα και γνωρίζουμε μέχρι στιγμής μόνον ένα νόμισμα χωρίς αυτοκρατορικό πορτραίτο. Το όνομα και ο τίτλος του αυτοκράτορα εγγράφονται συντετμημένα ή μη και δηλώνονται με ελληνικούς χαρακτήρες, όπως άλλωστε συμβαίνει σε όλα τα νομισματοκοπεία των ελληνικών επαρχιακών πόλεων της αυτοκρατορίας. Σε καμιά περίπτωση δεν έχουμε χρονολογική υποδήλωση της κοπής με ένδειξη του έτους κυκλοφορίας, του πλήρους τίτλου του αυτοκράτορα ή του ονόματος των υπευθύνων αρχόντων της κοπής, όπως συναντάται σε άλλες πόλεις. Στη Βέροια για παράδειγμα, έχουμε μερικές εκδόσεις του Κοινού των Μακεδόνων, όπου δηλώνεται το έτος της έκδοσης, ενώ στη Μαγνησία του Μαιάνδρου συναντώνται τα ονόματα των επώνυμων αρχόντων υπεύθυνων της κοπής.

1. Γενικά πάνω στα επαρχιακά νομισματοκοπεία της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, η πρόσφατη μελέτη των: M. Amandry, M. Burnet, P.P. Ripollès, *A Roman Provincial Coinage*, London 1991, μας παρέχει όλη την μέχρι στιγμής βιβλιογραφία και τη σύγχρονη προβληματική γύρω απ' αυτά.

2. M. Οικονομίδου, *Η νομισματοκοπία της Νικόπολης*, Αθήνα 1975.

3. L. Robert, "ΑΓΓΗΣΑΜΕΝΟΣ, sur les monnaies", *Hellenica* 11-12 (1960), σ. 53-62.

4. Τα νομισματοκοπεία της Μακεδονίας είναι αυτά των πόλεων: Αμφίπολη, Έδεσσα, Βέροια - έδρα συγχρόνως του Κοινού των Μακεδόνων, Θεσσαλονίκη -, των αποικιών: Δίον, Κασσάνδρεια, Πέλλα Φίλιπποι, και του municipium των Στόβων.